

УДК 321 (477)

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(Протокол засідання Вченої Ради № 2 від 26.10.2012 р.)

Редакційна колегія:

Г. П. Щедрова, доктор політичних наук (голова)
О. В. Новакова, доктор політичних наук (заступник голови)
Ф. В. Барановський, доктор політичних наук
Н. П. Пашина, кандидат історичних наук
О. Г. Михайловська, кандидат політичних наук
Л. І. Павлова, кандидат політичних наук, відповідальний секретар

Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку : збірник наукових праць / Ред. колегія: Г.П. Щедрова. – голова, О. В. Новакова, Ф. В. Барановський та ін. – Луганськ : вид-во СХУ ім. В. Даля, 2011. – 208 с.

У збірнику наукових праць містяться доповіді та повідомлення науковців, викладачів та студентів вищих навчальних закладів України на VI Всеукраїнській науково-практичній конференції, яка відбулася 26 жовтня 2012 р.

Подано матеріали з політико-соціальних проблем, присвячені модернізації політичної системи сучасної України, її структурним елементам та актуальним питанням сьогодення.

Збірник підготовлено кафедрою політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

© Східноукраїнський
національний університет
імені Володимира Даля, 2012

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Щедрова Г.П.,

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ ПОЛІТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЕЛІТ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Політична конкуренція та її постійна динаміка забезпечують соціально-політичну стабільність і довготривалу стійкість демократичної політичної системи, наділяють її здатністю до саморегулювання і самовдосконалення. Ключовим механізмом політичної конкуренції виступає виборчий механізм. Через механізм виборів рекрутується політична еліта і легітимізується влада. Роль виборчого процесу у формуванні демократичного режиму є однією із найбільш актуальних проблем у світовій та українській політичній науці. Проте обмеженість наукового дослідження конкурентної сутності виборчого процесу зумовлює необхідність аналізу еволюції форм політичної конкуренції еліт у контексті виборчого процесу.

У цілому на сьогодні український парламент оновлював свій склад п'ять разів. При цьому кожного разу оновлювалось виборче законодавство та тричі змінювалась виборча модель. Незважаючи на певні недоліки у законодавчому забезпеченні, сучасні дослідники визначають вибори 1994 року найбільш вільними та демократичними за всю історію української незалежності. Цьому сприяли об'єктивні умови, за яких відбувалися вибори: низькі фінансові затрати кандидатів на проведення виборчої кампанії; зрозумілий і навіть дещо спрощений вибір електорату, коли кандидати в народні депутати представляли ліві, центристські та праві партії або ж були безпартійними; на хід виборчого

процесу ще не мали значного впливу адмінресурс та політехнологи; представники промислово-фінансових структур не брали активної участі у виборах, оскільки займалися перерозподілом ринку на сфері впливу.

Парламентські вибори 1998 року Україна проводила за змішаною виборчою системою. Вони сприяли підвищенню рівня політичної конкуренції у зв'язку із тим, що політичні партії стали одним із суб'єктів виборчого процесу. Саме в цей період змінюється характер політичної конкуренції: вона точиться не між окремими кандидатами у депутати, як це відбувається за умов використання мажоритарної системи, а між політичними партіями та їхніми блоками, що є можливим тільки в рамках пропорційного представництва. Таким чином, можна зробити висновок, що під час електоральної боротьби 1998 року закладаються підвалини політичної конкуренції в Україні.

Наступні парламентські вибори відбулись у 2002 році. Даний виборчий процес характеризувався підвищенням рівня політичної конкуренції, використанням партіями політичних ідеологій як технологій залучення електорату, зростанням досвіду проведення передвиборчих кампаній в Україні, залученням іноземних політичних технологів. На низьку якість політичної конкуренції у цей період вплинули такі чинники: правовий нігілізм, спричинений незнанням закону, та відсутність належного реагування з боку владних органів; нездатність більшості політичних партій, які стали повноправними суб'єктами виборчого процесу, реалізувати окреслені законом функції.

Таким чином, можна виявити такі тенденції у розвитку політичної конкуренції у цей електоральний цикл: у зв'язку з різким збільшенням кількості політичних партій у цей період підвищується і рівень конкуренції між ними; більшість політичних партій у цей час формує власні місцеві осередки, завдяки чому констатуємо формування конкурентного середовища на регіональному рівні; основна лінія конкурентної взаємодії проходить за поділом партій на «президентські» та «антипрезидентські»; тенденцією також є те, що більшість політичних партій були не здатні конкурувати самостійно, в результаті чого відмічаємо блоковий характер протікання політичної конкуренції.

Парламентські вибори 2006 року відбулись відповідно до змін у законодавстві за пропорційною виборчою моделлю, що застосовувалася в єдиному багатомандатному окрузі. Провідним актором політичного процесу стають політичні партії чи їхні блоки. Відповідно політична конкуренція змінює свій характер у бік міжпартійної. У цей же час у зв'язку з реформуванням форми правління та переходом України до парламентсько-президентської республіки відбулося посилення ролі парламенту в політичній системі, що висунуло нові вимоги до

механізмів політичної відповідальності, якості політичної конкуренції та підвищення рівня політичної культури учасників політичного процесу загалом. Парламентська модель передбачала вищу міру конкуренції політичних сил, але разом із тим і зростання ризиків нестабільності, що супроводжують діяльність органів влади, сформованих на коаліційній основі. В Україні політична конкуренція загострювалася та набувала певним чином деструктивного характеру.

У підсумку дане загострення політичних відносин перейшло у стан політичної кризи, що спричинила проведення позачергових парламентських виборів 30 вересня 2007 року. Специфічною рисою політичної конкуренції у цей період був її кризовий характер, використання окремими політичними силами регіональних, культурних і світоглядних відмінностей з метою політичного тиску, що призвело до руйнування системи владних балансів і противаг. Отже, позачергові вибори 2007 р. дали можливість здійснити певне перегрупування політичних сил, змінити тактику політичної конкуренції, посилити слабкі сторони, уважно вивчити опонентів та підготуватися до проведення президентських виборів у 2010 році.

На нашу думку, можна констатувати, що в Україні закріпилася демократична практика вільної конкуренції політичних сил, що передбачає ненасильницьку зміну влади в результаті народного волевиявлення. Перехід до пропорційної виборчої системи не супроводжувався, на жаль, суттєвим підвищенням відповідальності політичних суб'єктів і готовністю виборців робити свідомий вибір на підставі партійних програм і довіри до партійних кадрів, представлених у виборчих списках. У більшості випадків йшлося про вимушене слідування правовій процедурі, з якої вилучався реальний політичний зміст. Вважаємо, що в Україні конкурентна взаємодія еліт відбувається за двома моделями: горизонтальною та вертикальною. У вертикальній моделі Президент виступає актором-гегемоном, який контролює стратегічні позиції політичного життя, встановлює власні правила гри і таким чином впливає на перебіг політичної конкуренції. Функціонування політичних партій у цій моделі відбувається під контролем Президента, який також регулює процес оновлення еліти. Горизонтальна модель передбачає підвищення ролі політичних еліт, появу елементів поліархії, зниження центрального впливу на перебіг політичного процесу, політичної конкуренції зокрема.

Чергові парламентські вибори відбудуться 28 жовтня 2012 року на основі Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 р. Закон повертає змішану виборчу систему, проте збільшує прохідний відсоток, який мають подолати партії, щоб отримати

депутатські мандати, до 5 %. Даний закон активно критикується як представниками української політичної науки та юриспруденції, так і міжнародними фахівцями. Чи призведе він до подальшого розвитку політичної конкуренції еліт, чи сприятиме «демократичному відкату», продемонструють результати парламентських виборів.